

Χάρτης 1: Αθαμανία· τοπογραφικός χάρτης.

ΑΘΑΜΑΝΙΑ - ΑΡΓΙΘΕΑ (Κνίσοβο)

Η ορεινή περιοχή του Νομού Καρδίτσας, όπου βρίσκονται τα χωριά της ανατολικής και δυτικής Αργιθέας και τα οποία μας είναι σήμερα γνωστά από τα μετεωρολογικά δελτία ειδήσεων, όταν με τα πρώτα χιόνια (εικ. 1) αποκλείονται, στην αρχαιότητα αποτελούσε τμήμα της Αθαμανίας. Η Αθαμανία ήταν περιοχή της κεντρικής Πίνδου, που διαρρέεται από τον Άνω Αχελώο – τον αρχαίο Ίναχο –, και εκτεινόνταν στα βόρεια από το όρος Λάκμος ή Λάκμων έως τα θορειοανατολικά Ύγραφα στα νότια. Περιλάμβανε το νοτιοανατολικό τμήμα της Ήπειρου, ανατολικά του Άραχθου ποταμού, στο χώρο που καλύπτουν τα Αθαμανικά όρη (Τζουμέρκα), και το δυτικό, ορεινό τμήμα της Θεσσαλίας, που ορίζεται από μια σειρά κουφών της Πίνδου με κατεύθυνση από ΒΔ προς ΝΑ, σχηματίζοντας ένα «ορεινό τείχος» ανάμεσα στην Αθαμανία και τη Θεσσαλία (χάρτ. 1). Ο Στράβωνας, ορίζοντας την περιοχή της Θεσσαλίας, αναφέρει ότι στα δυτικά την περιέκλειαν «οι Αιτωλοί και οι Ακαρνάνες και οι Αμφιλόχιοι και από τους Ηπειρώτες οι Αθαμάνες και οι Μολοσσοί».

Λεωνίδας Π. Χατζηαγγελάκης

Αρχαιολόγος στη ΙΓ" Εφορεία Προϊστορικών & Κλασσικών Αρχαιοτήτων

Στους ορεινούς όγκους της περιοχής αφθονούν τα συμπαγή ασθετολιθικά πετρώματα και οι φωμίτες με αργιλικούς σχιστόλιθους και ενίστε ασθετόλιθους. Αρκετά τμήματα της περιοχής χαρακτηρίζονται από έντονη σεισμικότητα και μερικές φορές από εδαφική επικινδυνότητα. Το κλίμα της περιοχής είναι ηπειρωτικό, συνδυασμός του Μεσογειακού και Μεσοευρωπαϊκού τύπου. Τα κύρια χαρακτηριστικά του τοπίου της χώρας των Αθαμάνων είναι οι μεγάλοι ορείνοι όγκοι με τις γυμνές κορυφές, τα ποτάμια με τις βαθιές, σχεδόν επάλληλες, χαράδρες με απότομες τις πλαγιές (εικ. 2), τα ελάχιστα ισιώματα και οι ομαλές εκτάσεις για καλλιέργεια, οι διάσπαρτα οικισμοί, τα δάση από ζέλαια, οξείς, κέδρα, φυλλοβόλο θελανιδιά, τα άφθονα χορτολίβαδα και η θαυμάνδως βλάστηση. Τα στοιχεία αυτά, μαζί με την καταλληλότητα των εδάφων και τις επαρκείς βρωχοποιώσεις, καθιστούσαν την περιοχή ιδανική για κτηνοτροφία.

Μέσα από τα φηλά, απόκρημνα βουνά και τις βαθιές χαράδρες της Αθαμανίας, διαβάσεις επέτρεψαν την επικοινωνία ανάμεσα στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία. Μια οδός που ελεγχόταν από τους Αθαμάνες ξεκινούσε από την Ιλλυρία, περνούσε μέσα από τα κοιλάδες των ποταμών Αώου και Δρύνου στην Ήπειρο και διαμέσου της Πίνδου έρθανε στους Γόμφους. Ένας άλλος δρόμος ήταν αυτός που ξεκινούσε από την αρχαία Αιμβρακία (Άρτα), ανέβαινε στα Μηλιανά, έφθανε στον Αχελώο, κοντά στο χωριό Πτηγές (εικ. 3), και από κεί, περνώντας μέσα από το χωριό Αργιθέα (Κνισσόβ), κατέληγε είτε στους Γόμφους, κοντά στο σημερινό Μουζάκι, είτε στην Πόρτα - Παναγιά, στην Πύλη του Νομού Τρικάλων. Η οδός από την Αιμβρακία είχε και μια άλλη διακλάδωση από τη Δροσοπηγή (Βουλγαρέλι) ανέβαινε τα Αθαμανικά όρη στα ΝΑ κραπέδα, περνούσε τον Αχελώο στη Μεσσάχωρα και από κεί κατέβαινε από τα Στουρναρέικα και την Παλιοκαραύ στην Πόρτα - Πανα-

γιά. Οι N.G. Hammond και St. Oost αναφέρουν και άλλους δρόμους που χρησιμοποιήθηκαν στους αρχαίους χρόνους, οι οποίοι, μαζί με αυτούς που αναφέρθηκαν, καθιστούσαν από στρατηγικής πλευράς τη μικρή χώρα των Αθαμάνων θέση - κλειδί στην περιοχή της κεντρικής Ελλάδας, ανάμεσα στις μεγάλες ιστορικές περιοχές Αιτωλία, Ήπειρο, Μακεδονία και Θεσσαλία.

Μυθολογικά - Ιστορικά στοιχεία

Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Απολλόδωρου, ο τόπος προσαγορεύθηκε Αθαμανία ή Αθαμαντία από τον Αθάμα, τον βασιλιά της Βοιωτίας, ο οποίος εγκαταστάθηκε εκεί και συνοικήσε τη χώρα, όταν, διωγμένος από τη Βοιωτία, επειδή σκότωσε το γιο του Λέαρχο τον οποίο είχε αποκτήσει με την ίνω, περιπλανήθηκε στη διάφορα μέρη και – σύμφωνα με το μαντείο των Δελφών – κατοίκησε σ' αυτόν τον τόπο, στις πλαγιές της Πίνδου, όπου τον φιλοξένησαν άγρια ζώα. Ο Στράβωνας χαρακτηρίζει

τους Αθαμάνες «θαρβάρους». Η ελληνική ίδμως καταγωγή των Αθαμάνων μαρτυρείται από τις φιλολογικές πηγές, όπου «οι του Αθαμάνος έγκονοι Έλληνες όντες», σύμφωνα με τον ψευδοπλατανικό δάλαγο «Μίνωας», καθώς και από τον Αριστοτέλη στα «Μεταφυσικά», που ορίζει «Έλλαδα την αρχαίαν· αυτή δ' εστίν η περὶ τὴν Δωδώνην καὶ τὸν Ἀχελώον περιοχή». Οι ίδιοι οι Αθαμάνες είχαν ελληνική συνείδηση, όπως αυτό φαίνεται και από μια επιστολή που έστειλαν στα τέλη του 3ου π.Χ. αιώνα οι βασιλείς τους Θεόδωρος και Αμύναδρος προς τους Τήμους. Σ' αυτή την επιστολή, ανάμεσα σ' άλλα, δηλώνουν καθαρά τη συγγένειά τους προς τον ίδιο τον αρχηγό από τον οποίο προσαγορεύθηκαν «Έλληνες», καθ' όσουν θεωρούσαν τον επώνυμό τους Αθάμαντα ως έναν από τους απόγονους του Έλληνα. Πάντως και οι πιο πολλοί ερευνητές, στηριζόνται σε αντικειμενικά στοιχεία, όπως τα ονόματα τόπων – ο ποταμός Αχελώος – Ίναχος, οι πόλεις Αιθιοπία και Κραννών (από τον Κράννωνα του Πελασγού) –, προσώ-

Χάρτης 2: Η Αθαμανία και η γύρω ευρύτερη περιοχή στο τέλος του 3ου αι. π.Χ.

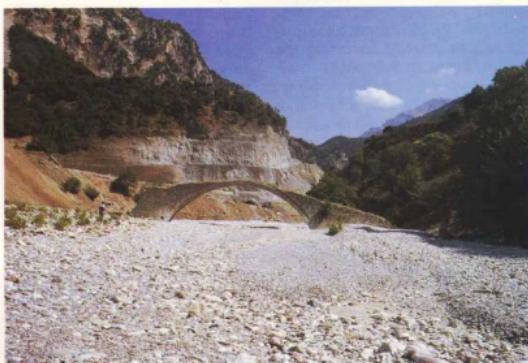
πων – Αθάμας, Ινώ (Ιναχώ) –, που συνδέονται με την Αθαμανία, και η κατάληξη -αν, -ανος, θεωρούν τους Αθαμάνες ένα από τα ελληνικά φύλα που εγκαταστάθηκαν τη 2η χιλιετία π.Χ. ανάμεσα στα αιολικά φύλα της Θεσσαλίας και τα δυτικά της Ήπειρου. Οι Αθαμάνες πήραν μέρος στις μετακινήσεις των ελληνικών φύλων στα τέλη του 12ου ως τον 9ο π.Χ. αιώνα.

Οι Αθαμάνες παρουσιάζονται στα πράγματα της Ελλάδας σχετικά αργά. Στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. και στις αρχές του 4ου ήταν φίλοι των Λακεδαιμονίων. Το 395 π.Χ. συμμετέχουν στη συμμαχία των Αθηναίων, Βοιωτών, Θεσσαλών και άλλων, αφού αποστάθηκαν μαζί με τους Αινιάνες από τη συμμαχία της Σπάρτης με ενέργειες του αρχηγού των Βοιωτών Ισημνία. Παίρνουν μέρος στην εκστρατεία εναντίον των Φωκέων, συμμάχων των Σπαρτιατών, και στη μάχη του Νάρυκα, όπου νίκησε ο Ισημνίας, δεν κατέβαλε όμως τελείως τους Φωκείς. Κατά τον Κορηνήλο Νέωτα, οι Αθαμάνες μαζί με τους Ήπειρώτες, τους Χάονες και άλλους έθνη εισήλθαν το 375 π.Χ. στη Β' Αθηναϊκή Συμμαχία. Στον Γ' Ιερό πόλεμο, 355 π.Χ., ήταν σύμμαχοι με τους Μακεδόνες, τους Θεσσαλούς και άλλους συμμάχους τους εναντίον πάλι των Φωκέων. Με το πρόσχημα της επιθετικότητας των Αθαμάνων ενάντια στους Θεσσαλούς ο Φιλίππος Β' της Μακεδονίας γύρω στο 350 π.Χ. έστειλε αποικία Μακεδόνων στους Γόμφους, πόλη στα δυτικά όρια της Θεσσαλίας και σε θέση που ελέγχει το δρόμο που οδηγεί στην Αθαμανία. Μετά το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ανταποκρινόμενοι οι Αθαμάνες στην πρόσκληση των Αθηναίων, συμμετείχαν στη συμμαχία τους ενάντια στους Μακεδόνες και πήραν μέρος στον λεγόμενο Λαμιακό πόλεμο (323 - 322 π.Χ.).

Ο Στράβωνας, στην απαρίθμηση των 11 από τα 14 κυριότερα Ηπειρωτικά φύλα του Θεόπομπου, θεωρεί τους Αθαμάνες Ήπειρώτες, οι οποίοι ζύσαν σε χώρα ορεινή και τραχιά, ανάμε-

1. Οδεύοντας προς την Αργιθέα.

3. Παλιά γέφυρα στον Αχελώο, στην περιοχή της συμβολής του λιασκοβίτικου ρέματος με τον Αχελώο.

5. Αποψη «Κερκέτιον Άκρου» στην κορυφή του τοποθετείται το «Αθήναιο».

2. Αχελώος ποταμός.

4. Ο αρχαιολογικός χώρος στο Καταφύλι' στο βάθος βουνών της Αιτωλοακαρνανίας.

6. Ερείπια του οχυρού «Αθήναιο».

σα στους Μολοσσούς και τους Αίθικες (χάρτ. 2). Ο Σέφανος Βυζάντιος λαθεμένα χαρακτηρίζει την Αθαμανία ως χώρα της Ιλλυρίας. Η κατά τις φιλολογικές πηγές ονομαστική αναφορά των Αθαμάνων σε σχέση με τα άλλα ηπειρωτικά φύλα, καθώς και μια αναφορά σε επιγραφή (SGDI, 1341) όπου σημειώνεται ότι οι Μολοσσοί έκαναν πρόξενό τους το Θεόδωρο, γιο του Στομίου από την Αργιθέα, δηλώνουν εμφαντικά την ανεξάρτησία των Αθαμάνων από τους άλλους Ήπειρωτες.

Στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. καταλήφθηκε η Αθαμανία από τον βασιλιά Πύρρο και οι κάτοικοι της τον ακολούθισαν στις εκστρατείες του στην Ιταλία. Με την κατάργηση της βασιλείας στην Ήπειρο και τη δημιουργία του «Κοινού των Ήπειρωτών των περί την Φοινίκην» η Αθαμανία αποτελούσε ανεξάρτητο κράτος με κληρονομικό βασιλιά. Τους βασιλείς της Θεόδωρο και Αμύνανδρο, που αναφέραμε πιο πάνω, επισκέφθηκαν, ίσως στην πρωτεύουσά τους Αργιθέα, θεωροί των Δελφών προερχόμενοι από τους Γόργους στο τέλος του 3ου αι. π.Χ. Την περίοδο που κυβέρνησε ο Αμύνανδρος η Αθαμανία εμφανίζηκε ως σημαντικός πολιτικός και στρατιωτικός παράγοντας στη στρατηγική περιοχή μεταξύ της Αιτωλίας και της Μακεδονίας, παράγοντας τον οποίο οι Ρωμαίοι εκμεταλλεύθηκαν κατά τον καλύτερο τρόπο στον αγώνα τους να εδραιώσουν την κυριαρχία τους στην Ελλάδα. Στο χρονικό διάστημα 198-191 π.Χ. τα δρια της Αθαμανίας είχαν φθάσει στη μεγαλύτερη έκταση προς τ' ανατολικά περιλαμβάνοντας την Παραχελωίδα και αρκετές πόλεις της Θεσσαλίας, όπως τους Γόργους, την Τρίκη, τη Φαλώρεια, το Αιγίνιο και άλλες. Τις πιο πάνω περιοχές κατέλαβε ο βασιλιάς της Αθαμανίας Αμύναδρος από τους Μακεδόνες στη διάρκεια του Β' Μακεδονικού πολέμου, αφού προηγούμενα είχε διακόψει τη συμμαχία του με τον Φίλιππο Ε' και είχε συμμαχήσει με τους Αιτωλούς και

τους Ρωμαίους.

Ο Στράβωνας μνημονεύοντας την οψιμή ανάπτυξη των Αθαμάνων γράφει χαρακτηριστικά «ύστατοι των Ηπειρωτών εις αξίωμα προσαχθέντες και μετ' Αιμονάνδρου του βασιλέως δύναμιν κατασκευασάμενοι».

Η Αθαμανία το 191 π.Χ. έγινε Μακεδονική επαρχία, όταν ο βασιλιάς της μεταπήδησε από το στρατόπεδο των Ρωμαίων σ' αυτό του Αντίοχου Γ' της Συρίας και μετά την ήττα του τελευταίου στις Θερμοπύλες. Κατά τον Τ. Λίθιο, ο Αιμονάνδρος, ο οποίος είχε καταφύγει στην Άμφρακια, ανέκτησε από τους Μακεδόνες την Αθαμανία και τις πόλεις της Ηράκλεια, Τετραφύλια, Θευδορία ή Θεοδωρία και Αργιθέα, εκτός από τα οχυρά Αθήναιο και Πότναιο ή Πότνειο, τον χειμώνα του 190/189 π.Χ. Ο Στράβωνας, σε άλλο σημείο του έργου του, αναφέρει ότι οι Αθαμάνες μαζί με τους Αιθίκες και τους Τάλαρες ανήκαν στους Θεσσαλούς. Αυτό έγινε μάλλον μετά τον Γ' Μακεδονικό πόλεμο, όταν η Αθαμανία υπάχθηκε γεωγραφικά στη Θεσσαλία. Στον πόλεμο αυτό οι Αθαμάνες μαζί με τους Μολοσσούς συντάχθηκαν με τους Μακεδόνες εναντίον των Ρωμαίων. Μετά την ήττα του βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα στην Πύδνα το 168 π.Χ. από τον Αιμιλίο Παύλο, η Αθαμανία δήλωσε υποταγή στη Ρώμη, ενώ ένα τμήμα του στρατού του Αιμιλίου Παύλου πέρασε μέσω από τη χώρα και την κατέστρεψε. Η αναφορά του Κοινού των Αθαμάνων σε μια τιμητική επιγραφή που δρέθηκε στους Δελφούς, κατά την οποία το Κοινό των Αθαμάνων τιμά με χάλκινα αγάλματα τον Κάσσανδρο του Μενεθέως περί το 165 π.Χ., σημαίνει ότι ο θεσμός της βασιλείας στην Αθαμανία έπαισε ίσως να ισχύει τα χρόνια αυτά. Μια άλλη επιγραφή σε τιμητικό βάθρο που δρέθηκε στη Λάρισα και κατά την οποία το Κοινό τιμά τον Κόιντο Βραίτιο, για του Σούρα, μας πληροφορεί για την υπαρξη του Κοινού των Αθαμάνων ως το 80 περίπου π.Χ. Στα χρόνια του Στράβωνα, σύμφωνα με τη μαρ-

7. «Πουρναράκι» Πετρωτού σε πρώτο επίπεδο ο χώρος του ελληνιστικού νεκροταφείου.

9. Αργιθέα, θέση «Ελληνικά» λεπτομέρεια κιβωτιόσχημου τάφου του νεκροταφείου.

8. Αργιθέα, θέση «Ελληνικά». Αποψή τμημάτος του νεκροταφείου.

10. Αργιθέα, θέση «Ελληνικά»: άποψη ταφικού μνημείου.

τυρία του, οι Αθαμάνες δεν υπάρχουν.

Αρχαιολογικά στοιχεία

Για την προϊστορική περίοδο δεν υπάρχουν αρχαιολογικά στοιχεία από την περιοχή της Αθαμανίας. Λίγα ευρήματα της εποχής του Χαλκού από την περιοχή των Πραμάνων στη δυτική πλευρά των Αθαμανικών βουνών αναφέρονται από τον N. Hammond, είναι όμως αμφίβολο αν η ποι πάνω θέση υπαγόταν στην Αθαμανία.

Σε αρκετές θέσεις της περιοχής των Αθαμάνων υπάρχουν ερείπια οικισμών και οχυρών των ιστορικών χρόνων. Οι ποι πολλές βρίσκονται κατά μήκος των αρχαίων δρόμων και διαβάσεων. Δύσκολα μπορούν να ταυτισθούν οι θέσεις των πόλεων που αναφέρει ο Τ. Λίβιος με τις θέσεις στις οποίες υπάρχουν αρχαιολογικά λείψανα. Τη Αργιθέα, την πρωτεύουσα της Αθαμανίας κατά τον Λίβιο, οι περιηγητές και οι ιστορικοί τοποθετούν κοντά στο χωριό Αργιθέα (Κνίσσοβο). Στο χωριό Θεοδωριανά, στην ανατολική πλευρά των Αθαμανικών βουνών, ο Άγγελος περιηγητής Leake αναγνωρίζει από την ομοιότητα του ονόματος την αρχαία πόλη Θευδορία ή Θεοδωρία. Στο χωριό αυτό σημειώνονται από τον Hammond δύο θέσεις με λείψανα τοίχων μεσαιωνικής πιθανόν περιόδου. Ο ίδιος αναφέρει μια θέση ανάμεσα στα Θεοδωριανά και τους Μελισσουργούς, όπου υπήρχαν τάφοι από ασθεντολιθικές πλάκες και πιθανόν κάποιος οικισμός. Η Τετραφυλία, στην οποία, κατά τον Λίβιο, υπήρχε η βασιλική περιουσία, και η Ήράκλεια τοποθετούνται από τον Χρ. Γκλέζο, η πρώτη στην κοιλάδα του Αχελώου και η δεύτερη στη Δροσοπηγή (Βουλγαρέλι). Στην περιοχή αυτού του χωριού ο Hammond σημειώνει την ύπαρξη αρχαίων τείχων και νομιμάτων, αλλά δεν κάνει καμιά μνεία για πιθανή ταύτιση της θέσης με την αρχαία Ήράκλεια. Δυτικότερα, προς τον Αράχθο, θέσεις με ερείπια οχυρών αναφέρονται στις περιοχές

Τσούκα, Μπούγκα, Κυψέλη (Χώσεψι). Προς τα νότια σημειώνουμε ενδεικτικά τις θέσεις Κουμπουριανά, Βραγκιανά, Καταφύλι (εικ. 4), Πρασιά, Γρανίτσα. Στο Καταφύλι (Σελιπιανά) υπάρχουν λείφανα τείχους, τοίχων και τάφοι. Από δω προέρχονται νομίσματα, αγγεία, διάφορα χάλκινα αντικείμενα και ένα χάλκινο μικρό άγαλμα που βρίσκεται στη Συλλογή Καραπάνου στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Στην περιοχή της γέφυρας Κοράκου αρχαιολογικές θέσεις σημειώνουμε κοντά στα χωριά Πηγές, Πετρωτό, Καρυές, Ανθηρό, Ελληνικά. Βρέστε στο χωριό Χαλίκι τοποθετείται από τον Leake μια ἀλλή αρχαία πόλη των Αθημάνων, η **Χαλκίδα**. Εκεί ο Heuzey σημειώνει οχυρό ελληνιστικής περιόδου. Κατά τον Hammond, η Χαλκίδα πρέπει να τοποθετείται χαμηλότερα, στη θέση «Παλαιοχώρι», στην αριστερή όχθη του Αχελώου, απέναντι από τη συμβολή του Καμνατίκου ποταμού, στην οποία υπάρχουν τείχος, κομμάτια από αγγεία και κεραμίδες. Το **Πότνιο** θα μπορούσε, κατά τον F. Stählin, να τοποθετηθεί στην περιοχή της Ελάτης (Τύρνας), στα δυτικά κράπεδα του Κερκέτιου όρους, όπου στη θέση «Κατώφλι» αναφέρονται από τον Clarke αρχαία λείφανα με μεγάλες πέτρες. Λίγο νοτιότερα, στο χωριό Καλόγρια, στο οποίο σημειώνεται «μικρό καστράκι με πέτρες ελληνικές», δρέθηκε το 1919 η ανάλυψη στήλης του Εχένιου (4ος αι. π.Χ.). Ο K. Ρωμαίος πιστεύει ότι ο οικισμός κοντά στους Καλόγριους ανήκε στους Γόμφους. Στο τέλος της χαράδρας του Πορταϊκού ποταμού, στην Πόρτα-Παναγιά, υπάρχουν εντοιχισμένες αρχαίες στήλες. Στη θέση όπου η Βιζαντινή Εκκλησία, τοποθετείται ναός της Αθηνάς. Απέναντι από την Πόρτα-Παναγιά, ψηλά, στη θέση 'Αι Λιας και Ίταμος, ο ποταμός το Κερκέτιον Άκρο (εικ. 5), υπάρχουν τα ερείπια ενός ελληνιστικού οχυρού (εικ. 6). Το οχυρό αυτό στο Leake, στο Stählin και άλλοι περιηγητές ταυτίζουν με το **Αθήναιο**, το οποίο αναφέρεται ως Αθαμα-

νικό στα όρια με τη Μακεδονία· εδώ Μακεδονία εννοείται η περιοχή των Γόμφων, η οποία πολλές φορές ανήκε στους Μακεδόνες. Από τον Λίθιο αναφέρεται και η **Αιθοπία ή Εθοπία**, η οποία ήταν μεταξύ της Αργιθέας και του Αθηναιού. Η θέση της δεν έχει ταυτοισθεί. Αμέσως κάτω από το Αθήναιο, στα δυτικά, έξω από το χωριό Πορτή, υπάρχουν αξιόλογα ερείπια οικισμού. Ακόμη ποι δυτικά, στο χωριό Βατσινιά, τοποθετείται από το Walbank ο ναός του «Ακραιόυ Διός». Ισως να ήταν στη θέση «Τρυγόνα», όπου σ' ένα πλάτωμα υπάρχουν τμήματα κιόνων προέρχεται από δω ένα μικρό κομμάτι μαρμάρου με επιγραφή. Μια άλλη πόλη της Αθημανίας αναφέρεται από τον Στέφανο Βυζαντίο, η **Άκανθος**. Βορειοδυτικά από τις θέσεις που αναφέρεμε, στο χωριό Παλιοκαρύα, οι περιηγητές σημειώνουν επίσης ερείπια ιστορικών χρόνων.

Ανασκαφικές έρευνες στην περιοχή της Αθημανίας έχουν γίνει στο τμήμα του Νομού Καρδίτσας που ελέγχεται από τη ΙΙ^η Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, και συγκεκριμένα στο Πετρωτό (Λιάσκοβο) και στην Αργιθέα (Κίνσοβο).

Στο Πετρωτό και στη θέση «Παλαιόκαστρο», που απέχει 1,5 χιλι. ΝΑ του χωριού, υπάρχουν σημαντικά ερείπια ελληνιστικού οχυρού. Η θέση του οχυρού – σημέρα καλυμμένη με δέντρα –, πάνω από το Λιασκοβίτικο ποτάμι, ελέγχει, ακόμη και σημερά, την άδεια προς την Ήπειρο. Ανατολικά του «Παλαιόκαστρου», όχι μακριά από αυτό, στη θέση «Πουρναράκια» (εικ. 7), αποκαλύφθηκε τμήμα του νεκροταφείου του οχυρού. Οι τάφοι ήταν διοικητής κιβωτιόσχημοι, κατασκευασμένοι από πλάκερες πέτρες τόσο στα τοιχώματα όσο και στην κάλυψή τους. Είχαν καταστραφεί από εκσκαπτικό μηχάνημα, όταν έκανε διάνοιξη αγρυπτικού δρόμου. Τα κτερίσματα των τάφων ήταν αιχμές δοράτων, ξίφων, αγγεία, νομίσματα (Θεσσαλών, Αμβρακίας, Μαγνητών), χάλκινες διπλές πε-

11. Αμφορίδος από το νεκροταφείο στη θέση «Ελληνικά» της Αργιθέας (4ος αι. π.Χ.).

ρόνες. Αρκετά από τα ευρήματα παραδόθηκαν στην Αρχαιολογική Υπηρεσία Βόλου, αφού τα είχαν συγκεντρώσει οι εργάτες του συνεργείου μετά την καταστροφή των τάφων.

Στην Αργιθέα, στη θέση «Ελληνικά», που απέχει περί τα 2 χιλιόμετρα ΝΔ του χωριού, βρίσκεται ο αρχαιολογικός χώρος, τον οποίο ο Leake, F. Stählin και άλλοι περιηγητές ταυτίζουν με την αρχαία **Αργιθέα**. Ο οικισμός βρίσκεται στην πορεία της ποιού σύντομης οδού – κατά την αρχαιότητα απαιτούντα χρόνος τριών μηνών για να καλυφθεί η απόσταση ανάμεσα στην Αμφρακία και τους Γόμφους. Η αρχαία πόλη έχει κτισθεί στη βόρεια απότομη πλαγιά βαθάς ρεματιάς, στην οποία κιώλα το μικρό ποτάμι Πλατανίας. Η δυτική πλευρά της πόλης, κοντά στη θέση «Αγιος Μηνάς», ορίζεται πάλι από βαθύ ρέμα. Τα ερείπια της αρχαίας πόλης, αναλημματικοί μεγάλοι τοίχοι και τοίχοι οικιών, στα χαμηλότερα μέρη

12. Χάλκινες μεγάλες πόρπες λείπουν τα σύρματα αγκιστρώσης στα ενδύματα.

13. Ασημένια σκουλαρίκια από το νεκροταφείο της Αργιθέας (4ος αι. π.Χ.).

της είναι καλυμμένα από χώμα και πέτρες που έχουν κυλήσει από ψηλά. Η περιοχή καλύπτεται επίσης από θαμνώδη θλάστηη. Σε αρκετά σημεία το έδαφος είναι σαδρό και κατολισθαίνει. Για να οικοδομήσουν οι κάτοικοι της αρχαίας πόλης δημιουργούσαν άνδηρα. Διατηρείται αναλημματικός τοίχος κατασκευασμένος από μεγάλους ασβεστολιθικούς δόμους σε μήκος 15 μέτρων. Οι τοίχοι των οικιών ήταν από πέτρες μικρού μεγέθους, ίδιου συστατικού υλικού. Οι τοιχοί είχαν πρόσωψη νοισανατολική, με κατεύθυνση από βορειοανατολικά προς νοιοδυτικά.

Ανατολικά του οικισμού έχει αποκαλυφθεί σημαντικό τμήμα του ανατολικού νεκροταφείου της πόλης (εικ. 8). Άλλο νεκροταφείο έχει εντοπισθεί δυτικά του ρέματος που περιβάλλει την πόλη στη δυτική της πλευρά. Το νεκροταφείο εκτείνονταν σε ικανή έκταση. Πάνω από εκατόντα τάφοι έχουν ερευ-

νθεί. Πολλοί από αυτούς ήταν κατεστραμμένοι, και συλημένοι από παλιότερα. Οι τάφοι ήταν κυβωτοί σχηματισμοί (εικ. 9), κατασκευασμένοι από ντοπίες πλακαρέρες ασβεστολιθικές πέτρες, περισσότερες από μια στις μακριές πλευρές. Ο προσανατολισμός τους γενικά ήταν ανατολικά, βορειοανατολικά προς δυτικά, νοιοδυτικά. Σε αρκετές περιπτώσεις υπάρχουν τάφοι σε ένας πάνω από τον άλλο. Σε περιπτώσεις υπήρχαν τάφοι μέσα σε περιβόλο. Στο ανατολικό άριο του νεκροταφείου αποκαλύφθηκε και ηνα ταφικό μνημείο (εικ. 10), κατεστραμμένο και συλημένο. Έχει πρόσωψη στα νότια. Είναι κτισμένο στον λατομημένο φυσικό βράχο, με πέτρες όχι πολύ μεγάλες στις πλευρές δυτική, βόρεια και ανατολική. Η νότια πλευρά, η που κατεστραμμένη, διατηρούσε έναν ορθοστάτη πάνω σε βαθύτα. Στο εσωτερικό του μνημείου υπήρχαν δύο τάφοι συλημένοι. Οι τάφοι του νεκροταφείου αυ-

τού χρονολογούνται από τον 4ο αι. π.Χ. ως τον 1ον αι. π.Χ. Αρκετοί από δαύτους δεν είχαν κτερίσματα. Τα αντικείμενα που περιείχαν (οι κτερισμένοι τάφοι) – αγγεία (εικ. 11), λυχνάρια, υφαντικά δάρη, νομίσματα, ξίφη, αιχμές δοράτων, μαχαίρια, πόρπες (εικ. 12), περόνες, δαχτυλίδια και άλλα κοσμήματα (εικ. 13) – χαρακτηρίζουν καν τον νεκρό που είχε ταφεί, γυναίκα ή άνδρας ή παιδί. Σε ορισμένες περιπτώσεις διαπιστώθηκε παραμεριμός ταφής.

Δύο πρόσωπα, μια γυναίκα και ένας άνδρας, «δήλωσαν την παρουσία τους», ύστερα από 2.000 και πλέον χρόνια, η ΣΤΑΘΜΟΝΝΟΣ του ΑΝΤΙΚΡΑΤΟΥΣ και ο ΚΡΑΤΕΙΑΣ ο ΧΑΛΚΕΥΣ. Η επιγραφή με την Σταθμοννώ υπάρχει σε τμήμα επιστέψης ταφικού μνημείου και η επιγραφή του Κρατεία σε επιτύμβια στήλη που θρέθηκε διπλά σε περιβόλο.

Οι Αθαμάνες, όπως και τα περισσότερα φύλα των Ηπειρωτών, διατήρησαν την παραδο-

σιακή δομή του φυλετικού κράτους. Το πολιτικό τους σύστημα ως το 1ο τέταρτο του 2ου αι. π.Χ. ήταν η κληρονομική βασιλεία. Στα κατοπινά χρόνια οργανώθηκαν σε Κοινό.

Η οικονομία της Αθαμανίας κράτησε τον αρχαϊκό της χαρακτήρα. Η Αθαμανία, ως χώρα ορεινή και με πολλή, θαυμάνωδη βλάστηση, στήριξε την οικονομία της στην κτηνοτροφία, πράγμα που διαιτούστανε και από την ύπαρξη πολλών υφαντικών βαρών (αγνίθων) στους περισσότερους τάφους. Για τη δημιουργία καλλιεργούμενων εκτάσεων οι κάτοικοι της Αθαμανίας κατασκεύαζαν αναλημματικούς τοίχους, όπως και για τα οικοδομήματα, πτιάχοντας άνηρα, συνήθεια που ήταν σε χρήση και στα νεότερα χρόνια. Ενα από τα χαρακτηριστικά των κατοίκων της Αθαμανίας, σύμφωνα με τον Ηρακλείδη, ήταν ότι οι γυναικες καλλιεργούσαν τους αγρούς και οι ανδρες έβοσαν στα δουνά τα ζάνα. Οι Αθαμάνες είχαν κοψεί δικό τους νόμισμα σε δυο περιόδους: η πρώτη, από το 220 περίπου π.Χ., ως το 190 π.Χ., με παραστάσεις στα νομίσματα τη Δώνη και την Αθηνά που κρατά κουκουβάδια, και η δεύτερη από το 190 π.Χ. και μετά, με παραστάσεις κεφαλί του Απόλλωνα από τη μια πλευρά και κεφάλι ταύρου με επιγραφή ΑΘΑΜΑΝΩΝ από την άλλη. Στα νεκροταφεία που ερευνήθηκαν ελάχιστα νομίσματα Αθαμάνων βρέθηκαν. Τα μισά και πλέον προέρχονται από την Αμφρακία, (238 - 168 π.Χ.) και των δύο τύπων, Ακαρνανικού και Αιτωλικού ή Ηπειρωτικού). Αντίθετα, βρέθηκε ένα μόνο νόμισμα των Ηπειρωτών. Το στοιχείο δείχνει ιώσις τους στενούς οικονομικούς και πολιτικούς δεσμούς ανάμεσα στην Αθαμανία και την Αμφρακία δεν είναι ιώσις τυχαίο το γεγονός ότι ο Αμύνανδρος, μετά την κατάληψη της Αθαμανίας από τον Φίλιππο Ε' (191 π.Χ.), κατέψυγε στην Αμφρακία. Η παρουσία των θεοσατικών νομισμάτων – περίπου το 1/4 του συνόλου – του 2ου αι. π.Χ. στην περιοχή της Αθαμανίας φανερώνει μάλλον αυτό που αναφέ-

ρει στο Στράβωνας, την υπαγωγή της Αθαμανίας στη Θεσσαλία. Βασική λατρευτική θεότητα των Αθαμάνων ήταν η Διώνη. Άλτερναν ακόμη την Αθηνά, τον Δία, την Αφροδίτη, τον Απόλλωνα.

Τα ευρήματα του νεκροταφείου στη θέση «Ελληνικά» της Αργυρέας, η εύρεση στον ίδιο χώρο δύο μελών που ανήκουν σε άλλο αγάλματος, από τα οποία το ένα φέρει την επιγραφή «Κλεογενάδης Ξενοκλέους και Ευτυχίδης Αθηνοδώρου Γομφεις εποίησαν», η συχνή αναφορά του ονόματος της Αργυρέας από τις φιλολογικές πηγές και τους δελφικούς καταλόγους, όπου σημειώνονται ονόματα θεωρόδοκων και προέρων –Νεοπότελμας, Αργεθία (ΙΙΙ 132), Τιμόκριτος, Αργεθία (ΔΙ 5), καθώς και η θέση της αρχαίας πόλης στην ποινή σύντομη οδό Ηπειρου-Θεσσαλίας συνηγορούν ιώσις για την Αργεθία την πρωτεύουσα των Αθαμάνων.

Πάντας γεγονός είναι ότι, έστω και αργά, οι Αθαμάνες δεν έμειναν ξένοι και αμετόχοι στις προκλήσεις της εποχής τους.

Η συνέστις των ερευνητικών αρχαιολογικών εργασιών σε συημετακή βάση, σε συνδυασμό με γενεαλ. χορήγηση κονδύλων για το σκοπό αυτό, μαζί με το έμπρακτο ενδιαφέρον της πολιτείας για την τόση κοντινή, μα και τόσα «έξηντα περιοχή της Ελλάδας, θα μας δώσει τη δυνατότητα από τη μια να γνωρίσουμε πολύ ποι καλά τα παρελθόντια και από την άλλη να σταματήσει η σκεταληψίη και να αρχίσει η ανάπτυξη της «μεγάλης, ιώσιας ομορφιάς» χώρας των Αθαμάνων.

Βιβλιογραφία

- Απολλόδωρος, 1, 9, 2.
Διόδωρος, Σκιλελώτης, XIV 82, 7, XVI 29, 1.
Δάκαρδης, Σ., ΑΕ 1957, σσ 88 - 113.
Ρωμαίος, Κ., ΔΔ 1919, σ. 123 κεφ.
Ιντζελογλύκον, Χ., Αμπτός, τιμητικός τόπος μεταναστών καθηγητή Μ. Ανδρόνικο, Θεοί νίκη 1986, σσ. 345 - 357.
Γκλέζος, Χρ., «Γύναι και Γύναι», Τόμος Δ, Καρδίτσα, 1985, σσ. 81 - 104.
Λίθιος, Τ., XXXII 4,1, XXXVIII 1,2 1,4 1,7, ΔΙΙΙ 55, 1, 55,2.
Hammond, N. G. L., Epirus, Oxford 1967.
Hammond, N. G. L., Prehistoric Epirus and the Dorian invasion, BSA 32 (1932).

Laake, W., Travels in Northern Greece, I-IV, London 1835.

Oest, S. J., Amyntander, Athamania and Rome, Clas. Philology, III, 1957.

Sakelariou, M., Peuples Préhelléniques d'origine indo-européenne, Athènes 1980.

Stählin, F., Das hellenische Thessalien, Stuttgart 1924.

Στράβωνας, Γεωγραφικά, 7, 7, 8, 9, 4, 11, 9, 4, 17, 9, 5, 1, 9, 5, 11 10, 1, 16.

Παναγιώτης, Κ., Ομάς Μελέτων, Έρευνα σανδυτής τερρυγών Λίμνης Μεγόδοβα και Αγριδών, Αθήνα 1967.

Athamania - Argithea

L. Chatziagelakis

Athamania was a mountainous land of Pindos range among Epirus, Thessaly and Aetolia. Achelous River, the ancient Inachos, runs across this land forming steep and deep ravines. The communication between Epirus and Thessaly was possible only through mountainous passages; a network of roads crossing Athamania made this land an important political, financial and military factor in antiquity.

Athamas was considered to be the eponymous hero of Athamenes who are mentioned as an Epirotan tribe, while after the second century BC they are rather considered to be Thessalians. In the Greek scene they appear in the early fourth century BC. Athamania flourished in the late third and early fourth century BC when the land was ruled by king Amyntoros. An inscription of around 165 BC mentions «The Commons of Athamenes» an institution further certified by another, later inscription of around 80 BC.

Archaeological data of the historic period have been located in various sites of the area. Titus Livius mentions four towns of Athamania, Theudoria or Theodoria, Tetraphylia, Heraclia and Argithea, the latter being the capital of the region. Argithea is located by various travellers close to the ononymous village (Knisovo). At the site «Ellinika» of Argithea, where the ruins of an ancient town have been preserved, a part of the town cemetery has been excavated. The cist-shaped graves are made of limestone slabs. Many tombs contain various offerings such as pottery, weapons, jewelry, coins and other suitable objects.

The inhabitants of Athamania were mainly cattle-breeders since the climate and landscape of their region favoured this occupation. To overcome the steep formation of their land they had to create small soil embankments for cultivation. Their towns were not fortified since nature was providing them with the best possible protection. Athamenes, a competent society, had even issued their own coin bearing the inscription ΑΘΑΜΑΝΩΝ and the representation of Athena or Dione, their patron goddesses.

No mention of the Athamenes or their country is made after the years of the Roman Emperor Augustus.